

Lisände Salmin murteen sanakirjaan.

PEKKA POHJANVALO: *Salmin murteen sanakirja*. Täydennysosa. 426 + 2 siv. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 233.) Hinta sid. 2000 mk. (Yhteen sid. I osan kanssa 2700: —).

Virittäjä saattoi v. 1947 ss. 396—397 lukijapiirilleen sen yhtä odottamattoman kuin ilahduttavan uutisen, että Salmin aunukselaismurteesta oli ilmestynyt painettu sanakirjanen, vähäinen tosin: vain 172-sivuinen, mutta silti varsin tervetullut apuneuvo karjala-aunuksen rikkaan sanavaraston tuntemiseen. Sen oli kirjoittanut entisen Salmin pitäjän Uuksalonpää-nimisessä rannikkokylässä syntynyt, siellä kasvanut ja maanviljelijänä toiminut siirtolaiskarjalainen, kun pelkäsi, että hänen vanhempiansa ja esivanhempiansa kotimurre, seudun väestön pakolaisina sodan jaloissa jouduttua hajalleen aivan uusiin oloihin, vähitellen painuisi unhoon, vahingoksi pakolaisille itselleen ja karjalaismurteiden tieteelliselle tutkimukselle. Palava rakkaus kotiseutuun ja sen kieleen oli pakottanut hänet yrittämään pelastaa siitä jotakin. Sen vuoksi hän oli kirjoittanut ja omalla kustannuksellaan painattanut »Salmin murteen sanakirjan», joka sisälsi puoliväliin kahdettatoista tuhatta hakusanaa kirjakielellämme selitettynä.

Nyt voimme ilahduttaa lukijoita ainakin yhtä hämmästyttävällä uutisella kuin edellä mainittu oli. Talousneuvos Pekka Pohjanvalo, joka nuorukaisena saatuaan koulutusta ja harjoitusta liike-elämän alalle, nykyisin toimii Vaasassa kultasepäntiikkeen toimitusjohtajana, on väsymättä jatkanut sanastotyötään ja täydentänyt sanakirjaansa neljättäkoltmatta tuhatta hakusanaa sisältävällä lisäosalla. Tätä aineistoa hän ei ole vain kerännyt, järjestänyt ja toimittanut kirjaksi, vaan on kirjankin omalla kustannuksellaan painattanut. Kun 428 sivua sisältävä täydennysosa on enemmän kuin kaksi kertaa laajempi edellistä, teos kokonaisuudessaan on kuusisatasivuinen ja sisältää (esipuheen mukaan) melkein puoliväliin viisineljättä tuhatta Salmin murteen sanaa. Tekijä on saavuttanut tarkoituksensa: hänen kotimurteensa sanavarasto on — miltei täydellisenä — pelastunut säilyttämään entisen Raja-Karjalan väestön jälkeläisillekin muiston heidän siensä ja äitiensä kielestä, elämästä ja kotiseudusta sekä palvelemaan suomen ja sen sukukielten tutkimusta. »Tämä meidän kieli - - - unohtuu, vieläpä koko Salmikin lopuksi joutuu unhoon. Jälkeentulevat polvet, joiden esi-isiä ja -äitejä me olimme, saavat joskus koulussa kuulla, mistä heidän esivanhempansa ovat tänne muuttaneet.» Mutta vain arkistoista he, suuremmiksi kasvettuaan, voivat löytää karttoja, joissa on nimi »Salmi» ja sen ohella pienoinen risti merkinä siitä, että siellä on joskus ollut myös kirkko, ehkäpä suurikin »pogosta». Jotta silloisen rahvaan elosta ja oloista jäisi jälkipolville jotakin muistoa, tekijä on palkkiota saamatta ja pyytämättä uhrannut työtään, aikaansa ja varojaan. Siten on saatu karjalaisheimolle kirjana talletetuksi edes yhden pitäjän murre.¹ — Näin tekijä selittää vaikuttimensa.

¹ Tekijä on Uuksalonpäässä asuessaan harjoittanut vv. 1932—37 myös tehokasta vanhan kansantietouden keruuta, jonka tulokset kuutena vankkana arkistositeenä ovat Suomal. Kirjall. Seuran arkiston tallessa.

Paitsi laajuutensa puolesta täydennysosa eroaa edellisestä myös siinä, että paradigmojen tunnusmuotoja, jotka ensi osassa korvattiin tavallisesti yks. nominilla ja I infin:llä, uudessa useimmiten mainitaan 3—4; esim. *reyhk/ei ien iedy* 'röyhkeä', *revuttiša|ne stu zii* 'hieman likainen', *kolleh en tu ii* 'kolina, lyönti', *kollahu|o n in tah* 'kolista', *kiäri/ekseh mmös ttös* 'kääriytyä'. — Piirroskuvia on ensin ilmestyneessä osassa runsaakosti valaisemassa sanojen merkityksiä, täydennysosassa — kokoon verraten — melkoista niukemmin, vain toista kymmentä. — Hakusanon lukumäärän suuren kasvamiseen on tuntuvasti vaikuttanut mm. yhdynnäisien ja johdannaisien runsaus. Esim. *leiby* -alkuisia yhdyssanoja on 17 (edell. osassa vain 3), *leiby* -loppuisia 6; *leiby* -sanan johdannaisia on pari nominia ja yhtä monta verbiä (edell. osassa vain *leibähine*). Aunuksen murteen — ja muunkin Suomen — yhdyssana- ja johtopin tutkijalle teos tarjoaa runsaan aineiston. — Täydennysosankin loppusivuilla luetellaan paikan-, suku- ja ristimanimiä, maskuliinisia ja feminiinisiä patronymika sekä lopuksi »yleisesti käytettyjä kotieläinten nimiä».

Siellä täällä vilahtaa lehtien selailijan silmään merkityksen selitys, joka voi kiinnostaa kansatieteen tai kansantapojen tutkimuksen harrastajaa. Esim. *latehursti* ja *tšii|oihuavo* -sanojen lyhyistä selityksistä käy selville, että pirtin lattiamatot on vanhempina aikoina, ennen riepumattojen käyttöä, tehty n o k k o s -säkeistä; — *paloastavu* -sanan selityksestä saa oppia, että kaskiharan piiden piti olla tuntuvasti pidemmät kuin sen kuusenoksaakeen, jolla peltoa harattiin. (Asia on sangen luonnollinen, mutta enpä ole tullut tuota ennemmin ajatelleeksi.) Mielenkiintoisia ovat myös esim. *lylykuusi* (veneen rakennus-aineksena), *sarranvanuttamiine*, *pihla|anreboi*, *käzikivi* ym. Vanhoista tavoista puhuvat esim. sanat *frola*, *yönistujazet*, *kalmoilliset*, *pajattamatoi*, *kristottua*. Häviämässä olleita uskomuksia kuvastuu esim. sanoista *lumenpano*, *kalmu*, *lappalaisoravu*, *kuolinpaidu*, *majainnahku*, leikkejä mm. *sormenliputus*, *kalattšu*.

Kenelle tahansa suomen kielen opettajalle tai käyttäjälle voi olla huvittavaa ja hyödyllistä tutustua Salmin murteen runsaihin sanavaroihin, esim. onomatopoeettisiin ja muihin deskriptiivisiin aineksiin. Kestää kauan ennen kuin karjala-aunuksesta kerätyt monet suuret sanakokoelmat voidaan saada yhtenäisenä sanakirjateoksena palvelemaan tutkijasta ja käyttäjästä. Niin kauan kun nuo kokoelmat ovat vain Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran talossa käytettävissä, »Salmin murteen sanakirja» on suomen ja sen sukukielten tutkijalle välttämätön ja antoisa lähde-teos. Myös kansanrunouden ja muun kansantietouden tutkija on huomaava nyt saaneensa arvokkaan ja auliin apuneuvon, joka helpottaa hänen syventyvää tutustumistaan karjalaisheimon vanhoihin hengen-tuotteisiin. Vilpitön kiitos ja kunnia kirjan tekijälle. Hänessä näemme toteutuneena sananparren »Qvi amat, non laborat». Itse hän »alkusanojensa» lopussa jakelee kiitoksia puolisolonsa: »Vie ylen lämmät passibot minun 'vaimolleni' Hilma Keturi-Pohjanvalolle, kudai on ellendännyh tožo andua parahat avut da muut evut, što tämägi kirju on suannuh nähtä päiväzen pastamas da kuuhuon kumottamas.»

Kiitollisesti muistakaamme myös maisteri Hannes Pukkia, pohjoisien vienalaismurteiden ja vatjan kielen sanavarojen kerääjää, joka ehti täydennysosan käsikirjoituksen teknillisessä viimeistelyssä autella hra Pohjanvaloa, ennen kuin varhainen kuolema (19. II. 1950) katkaisi hänen lupaavan työnsä Itämeren-suomalaisten kielten tutkimuksen ja oppikoulumme palveluksessa.

E. A. TUNKELO